

AMIR KAPETANOVIĆ

‘STARO’ I ‘NOVO’ U JEZIKU KALETIĆEVA PRIJEPISA
HRVATSKE REDAKCIJE *LJETOPISA POPA DUKLJANINA*

1. *Uvod*

Iz srednjega vijeka nije sačuvano mnogo historiografskih djela pisanih hrvatskim jezikom.¹ Najpoznatiji su takvi tekstovi kronika Šimuna Klimantovića i hrvatska redakcija *Ljetopisa popa Dukljanina*. Slabu zastupljenost povijesne proze na hrvatskom jeziku u srednjem vijeku objasnio je V. Štefanić tvrdnjom kako su glagoljaši² “malo imali udjela u političkom životu i što se takav posao nije uklapao u njihovu vjersko-didaktičku funkciju”,³ ali ta se činjenica može tumačiti i u širem okviru jer je poznato da su uglavnom “povijesni spisi u svim europskim narodima u srednjem vijeku – pa i kasnije – pisani latinski [...]”.⁴ Najpoznatiji su hrvatski primjeri povijesne proze na latinskom jeziku *Historia Salonitana* Tome Arhiđakona i *De gestis Romanorum imperatorum et summorum pontificum* Mihe Madija de Berbezanisa.

(¹) U srednjovjekovnim glagoljaškim zbornicima na hrvatskom jeziku može se naći mnogo kratkih bilješki o povijesnim događajima; najčešće se spominje u stručnoj literaturi *Zapis pisca Jurja* (1459.) iz *I. novljanskoga brevijara* i *Zapis popa Martinca* (1493.) iz *II. novljanskoga brevijara*.

(²) Glagoljaš je naziv za katoličkoga svećenika koji pripada nižem kleru, a služio se glagoljicom i ćirilicom te njegovao staroslavenski jezik u liturgiji i djelomice u srednjovjekovnoj književnosti. Glagoljaštvo i glagolizam važna su (i dominantna) sastavnica hrvatske srednjovjekovne književnosti i jezične kulture.

(³) Vjekoslav Štefanić, *Hrvatska pismenost i književnost srednjeg vijeka*, in *Hrvatska književnost srednjega vijeka*. Priredio V. Štefanić i suradnici B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić. (Pet stoljeća hrvatske književnosti, 1). Zora - Matica hrvatska, Zagreb 1969, str. 33.

(⁴) D. Fališevac, *Hrvatska srednjovjekovna proza: književnopovijesne i poetičke osobine*. Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1980, str. 69.

*Ljetopis*⁵ *popa Dukljanina* (ili *Kraljevstvo Slavena / Sclavorum Regnum*) važno je srednjovjekovno pripovjedno povijesno prozno djelo iz XII. stoljeća, koje je sastavio prema mnogim izvorima (pisanim i usmenim) anonimni svećenik barske crkve (nadbiskupije) s područja srednjovjekovne Duklje (koja se prostirala otprilike na prostoru današnje Crne Gore). To je sve što pouzdano znamo o njegovu sastavljaču. Iz uvoda u osnovnu latinsku verziju teksta doznajemo da je ona prevedena sa starijega slavenskoga teksta, ali taj slavenski prototekst latinske verzije danas ne poznajemo. Najstariji sačuvani prijepis latinske verzije nastao je oko 1650. (prijepis Ivana Lucića Trogirana), a sačuvao se i talijanski prijevod s latinskoga, koji je objavio M. Orbini (1601.).

Osim toga, u srednjem vijeku nastala je od prvobitne latinske verzije mlađa⁶ hrvatska redakcija *Ljetopisa popa Dukljanina* (tzv. *Hrvatska kronika*), koja se jednim dijelom i naslanja na tu osnovnu (latinsku), ali se od nje i razlikuje, i to tako što su mnogi dijelovi ili prerađeni, ili stari izostavljeni ili novi dopisani (npr. legenda o smrti hrvatskoga kralja Zvonimira). Ne zna se kada je točno nastala ta redakcija na hrvatskom jeziku, ali znamo da je splitski patricij Dmine Papalić početkom 16. stoljeća pronašao njezin rukopis u jednoj staroj knjizi u Makarskom primorju i prema tom rukopisu prepisao tekst. Sudbina toga pronađenoga rukopisa, najvjerojatnije ćirilicnoga,⁷ i Papalićeva prijepisa koji je nastao prema njemu, danas nije poznata, ali znamo da je D. Papalić potakao M. Marulića, istaknutoga hrvatskoga humanističkoga pisca, da tu redakciju teksta prevede na latinski jezik, što je i učinio 1510. godine. Osim mlađih prijepisa Marulićeva latinsko-

⁽⁵⁾ Naziv *Ljetopis* u naslovu zapravo ne pogađa točno žanr jer se u tekstu ne spominju godine (v. *Hrvatska enciklopedija*, sv. 4. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2004, s.v. *Ljetopis popa Dukljanina*).

⁽⁶⁾ Mlađom od osnovne latinske verzije smatraju je uglavnom svi dosadašnji povjesničari. Postoje i istraživači koji zastupaju tezu da je tekst "hrvatske redakcije" stariji, a danas je, na Jelićevu tragu (usp.: L. Jelić, *Duvanjski sabor*, "Vjesnik hrvatskog arheološkog društva", 10 (1908-1909) 1, str. 135-145), zastupa I. Mužić (*Hrvatska kronika u Ljetopisu popa Dukljanina*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split 2011).

⁽⁷⁾ V. niže u navedenoj Kaletićevoj bilješki "hrvacko pismo". Većina istraživača se slaže da je riječ o zapadnoj ćirilici (bosančici), koja je bila u uporabi na tom prostoru.

ga prijevoda (autograf nije sačuvan)⁸ poznat je i nešto mlađi latinički prijepis hrvatske redakcije *Ljetopisa*, koji je napravio Jerolim Kaletić iz Omiša 1546. godine. Taj je prijepis jedino tekstno svjedočanstvo hrvatske redakcije na hrvatskom jeziku. S obzirom na to da postoje razlike u tekstu između mlađih prijepisa Marulićeva prijevoda i Kaletićeva hrvatskoga latiničkoga prijepisa, do sada se mnogo raspravljalo o uzrocima takvih razlika.⁹ Sve što znamo o pronalasku hrvatske redakcije *Ljetopisa* i njezinim kasnijim prijepisima i prijevodima, kao i o posredovanju Dmine Papalića, znamo zahvaljujući iskazima u uvodu Marulićeva prijevoda i završne bilješke Kaletićeva prijepisa:¹⁰

Marcus Marulus domino Papali s(alutem). Comentariolum a te in Craina nuper repertum, inter vetustissimas illius gentis scripturas dalmatico idiomate compositum, tuo rogatu latinum feci, Croatiae Dalmatiaeque regum gesta continentem, res certe digna relatu, et quam non solum nostrae vernaculae linguae gnari, sed etiam Latini intelligant. Ex hac enim historiam et boni exemplum petere poterunt, quod imitentur et mali per quod sese corrigant. Atque hoc illud fuit, quod et te impulit, ut me ad historiam transferendam vigeres, et me, ut tibi obtemperarem; magis tamen tuus erga me amor laborem hunc

⁽⁸⁾ Marulićev prijevod hrvatske redakcije *Ljetopisa popa Dukljanina* poznat je uglavnom iz nekoliko mlađih prijepisa/tiskanih izdanja/parafraza. “Predaja teksta RDCG [= *Regum Delmatie atque Croatiae gesta*, op. A. K.] ostavila je, prema danas poznatim podacima, trinaest relevantnih svjedoka: osam rukopisa, tri tiskana izdanja, te Zavorovićevu i Rattkayevu parafrazu”, N. Jovanović, *Rukopisi Regvm Delmatie atqve Croatiae gesta*, “Colloquia Maruliana”, 18 (2009), str. 10. “Tekstološki, među sačuvanim svjedocima predaje nema jednog »najboljeg« rukopisa; i onaj najstariji i vremenski najbliži Marulićevu autografu (to je vjerojatno R) često mijenja, »normalizira« i krivo čita izraze svog predloška [...]”, *ibid.*, str. 23.

⁽⁹⁾ Pretpostavlja se “da je Marulić odnosno Papalić, imao i neki drugi primjerak hrvatske redakcije nego onaj koji je sačuvan u Kaletićevu prijepisu (da je poznavao latinsku redakciju, ne bi trebao da s njezinom pomoću prerađuje hrvatski tekst, već bi mogao da prepíše, odnosno da po svom ukusu stilistički dotjera latinski original)”, V. Mošin, *Uvod*, u: *Ljetopis popa Dukljanina*. Latinski tekst sa hrvatskim prijevodom i “Hrvatska kronika” priredio, napisao uvod i komentar dr. V. Mošin, hrvatski prijevod latinske redakcije S. Mencinger, V. Štefanić. Matica hrvatska, Zagreb 1950, str. 14-15.

⁽¹⁰⁾ Rukopis Kaletićeva prijepisa čuva se u Vatikanskoj knjižnici (sign. Vat. Lat. 7019), a objavljen je i kao faksimil u nekim izdanjima (v. npr. I. Mužić, *Hrvatska kronika...*, cit.).

*coegit me subire, quid enim est, quod illi non debeo. Vale. Anno christianae salutis MDX.*¹¹

*Gospodin Dmine Papalić najde ovoj pismo u Krajini u Marković, u jedne knjige stare, pisane hrvackim pismom, i ispisa rečeni Dmine rič po rič. A ja Jerolim Kaletić ovoj pripisah iz rečenih knjig na tisuća i petsat i četrdeset i šest, na sedam dan otubra miseca u Omišu. Bogu hvala.*¹²

Za razliku od starijih istraživača, S. Gunjača, D. Mandić i B. Zelić-Bučan¹³ smatraju da Kaletić nije prepisivao s Papalićeva prijepisa, nego da su, kako Gunjača kaže, “sva trojica: Marulić, Papalić i Kaletić radili prema originalu”, odnosno “da je još Papalić dobio u ruke spis od Markovića, te ga donio u Split, gdje ga je Marulić preveo, a Papalić prepisao, i onda tko zna kojim je putem došao u Kaletića u Omiš, i otada mu nestaje spomena i traga”.¹⁴ Iako se ne može osporiti da su sva trojica mogla imati uvid u izvornik, ne može se isključiti ni mogućnost da je Kaletić radio i prema Papalićevu prijepisu (ili čak nekom prijepisu toga prijepisa). Zašto bi zapravo Kaletić spominjao Papalićev prijepis ako time Kaletić nije htio zajamčiti da se poslužio pouzdanim izvorom teksta, koji je s izvornika prepisan “rič po rič”? To isticanje pouzdanosti Papalićeva prijepisa nije Kaletića obvezivalo da ga vjerno slijedi. Tvrdnja “iz rečenih knjig” (Gmn.) upućuje na to da je mogao imati i više od jednog izvora pred sobom, a oblik pridjeva *rečenih* obuhvaća sve što je prethodno u Kaletićevoj bilješci spomenuto (1. “pismo” u jednoj staroj knjizi [jednina!]; 2. Papalićev “ispis”). Izraz *jednoj* (‘nekoj’) mogao bi sugerirati čak da Kaletić i nije baš bio dobro upoznat s tom “starom knjigom”. Zaboravljeno je Črnčićevo zapažanje¹⁵ kako u Kaletićevoj bilješki stoji pogrešno napisan oblik

⁽¹¹⁾ Prema: F. Šišić, *Letopis popa Dukljanina*. Srpska kraljevska akademija, Beograd - Zagreb 1928, str. 382.

⁽¹²⁾ Prema *Ljetopisu popa Dukljanina*, cit., str. 68.

⁽¹³⁾ V.: S. Gunjača, *Kako i gdje je svršio hrvatski kralj Dimitrije Zvonimir s dodatkom o grobu kralja Zvonimira na Kapitulju kod Knina*. (Rad JAZU, 288). HAZU, Zagreb 1952, str. 242; D. Mandić, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*. Hrvatski povijesni institut, Rim 1963, str. 447; B. Zelić-Bučan, *Jezik i pismo Hrvata*. Matica hrvatska, Split 1997, str. 147.

⁽¹⁴⁾ S. Gunjača, *Kako i gdje je svršio...*, cit., str. 242.

⁽¹⁵⁾ I. Črnčić, *Popa Dukljanina letopis po latinsku i toga nekoliko i još nešto po*

1jd. aorista *ispisah*, što je Črnčić interpretirao kao trag nedovoljno pažljivo parafrazirane Papalićeve bilješke, u kojoj je mogao stajati taj oblik, a Kaletić ga nije zamijenio u novom kontekstu oblikom 3jd. aorista *ispisa* (kako je emendirano u dosadašnjim izdanjima). Kako god bilo, teško se takva domišljanja mogu verificirati bez dodatnih argumenata, pa rasprave o tom pitanju treba ostaviti otvorenim. Trebalo bi uložiti više napora u tumačenje detalja u Marulićevu prijevodu i Papalićevu prijepisu kako bi se unijelo više svjetla u rješavanje toga pitanja.

2. 'Starije' i 'novije' jezične značajke

2.1. S obzirom na to da je Kaletićev prijepis jedino tekstno i jezično svjedočanstvo hrvatske redakcije *Ljetopisa*, istraživači 19. i 20. stoljeća pokušavali su odgonetnuti na temelju nekih jezičnih značajki toga prijepisa kada je nastala hrvatska redakcija. Rački je smatrao da je riječ o 14. stoljeću.¹⁶ Uočivši "pomlađene" jezične značajke Kaletićeva prijepisa, V. Jagić ovako je prosuđivao:

Po što Papalić onaj tekst, koji pred sobom imaše i 'rič po rič' prepisa, 'jednom starom knjigom' zove, moguće je, da je njegov original bio iz 14., ili baš iz 13. vieka; ali ma koliko nas uvjeravao, da je svoj tekst rieč po rieč ispisao, mi nemožemo ipak priznati, da bi jezik današnje hrvatske redakcije vjerno sačuvao bio sve znakove jezika 14., kamo li 13. vieka. U ono staro doba nebi se pisalo: *puk* i *napuni*, kako je u našem današnjem tekstu, već *plk* i *naplni*; nebi učinio it.d. već učinil, nebi *njoj* već *njej* ili *jej*, nebi *sva* i *svaki* već *vsa* i *vsaki* i t.d. Za onda življahu još i pravilniji oblici gramatički, nego li su nekoji našega današnjega teksta, koji je baš u tome pogledu vrlo nejednak; a niti rieči nijesu sve prema onolikoj starini, kao n. pr. *harač*, rieč turska, koja se pojavljuje u srbskih spomenicah istom od 15. vieka. Napokon niti slog nije prost od talijanizama, već sluti na čovjeka književna, vješta pisanju talijanskomu.¹⁷

hrvatsku, po prepisu popa Jerolima Kaletića. Tiskom Primorske tiskare, Kraljevica 1874, str. IX.

⁽¹⁶⁾ V.: F. Rački, *Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjeg vieka*, "Književnik", 1 (1864) 2, str. 36-77.

⁽¹⁷⁾ V. Jagić, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*. Prir. S. Ježić. (Djela Vatroslava Jagića, IV). Zagreb 1953 (1. izd.: 1867.), str. 297-298.

To je Jagićevo mišljenje iz 1867. ostavilo traga u raspravama sve do danas, a osobito je na istraživače utjecala njegova usredotočenost na leksik mlađega postanja, koji Jagić, na žalost, nije povezivao sa sinonimima starijega podrijetla u tekstu. Črnčić je povukao nekoliko takvih relacija koje nisu imale pravoga odjeka među istraživačima kao izneseno Jagićevo mišljenje jer ih Črnčić nije filološki dovoljno jasno interpretirao i eksplicirao, premda je o jeziku teksta mudro zaključio: “odsudjujem, da, ili nije bilo vele stàro ono pismo, ili je vele promēnjeno i prenačinjeno. A bi moglo biti, da je i oboje istina”.¹⁸ Šišić je kasnije iznio hipotezu o 14. stoljeću kao vremenu nastanka hrvatske redakcije (“da je hrvatska redakcija u svome sadanjem opsegu, to jest s prikazom preke smrti kralja Zvonimira, koji u latinskoj originalnoj redakciji fali, postojala već u XIV veku [...]”¹⁹), a tu je dataciju podupro pronalaskom dvaju pripisa “goticom XIV veka”²⁰ u beneventanskom rukopisu (iz druge polovine 12. stoljeća, koji sadržava nekoliko isprava o posjedima samostana sv. Petra u Selu) jer ti prijepisi ukazuju na poznavanje XXVII. i XXVIII. poglavlja hrvatske redakcije *Ljetopisa* (o uspostavi banske časti od strane kralja Svetopeleka i o tom da je Zvonimir bio posljednji hrvatski narodni kralj). Šišić “goticu XIV veka” nije protumačio, premda se datacija oslanja na prepoznavanje paleografskih značajki toga tipa latinice.²¹ Mošin je hipoteze o starini hrvatske redakcije *Ljetopisa* sažeto predstavio ovako:

Jezična strana prerade u sačuvanom rukopisu, prema obliku pojedinih riječi i takvim izrazima kao harač, baruni, skupščina, navela je Jagića i Črnčića na zaključak, da je ova redakcija nastala tek u drugoj polovici XV. ili u XVI. vijeku, ali se Šišić priklonio ranijoj hipotezi Račkoga o postanku hrvatske prerade u XIV. vijeku. [...] Neologizmi pak Kaletićeva rukopisa, bili su uneseni u tekst radi lakšeg razumijevanja bilo od samog Kaletića, bilo od Papalića. Ipak se N. Radojčić u svojoj ocjeni Šišićeva djela opet priklonio XV. vijeku.²²

⁽¹⁸⁾ I. Črnčić, *Popa Dukljanina letopis po latinsku*, cit., str. XII.

⁽¹⁹⁾ F. Šišić, *Letopis popa Dukljanina*, cit., str. 162.

⁽²⁰⁾ *Ibid.*, str. 53.

⁽²¹⁾ Novak te pripise datira u 14. stoljeće, odnosno “... ta dva zapisa pripadaju prije kraju XIV. stoljeća nego početku XV.”, V. Novak, *Notae paleographicae*, u: *Supetarški kartular*. Uredio V. Novak. Lingvistička analiza P. Skok. (Djela JAZU, 43). JAZU, Zagreb 1952, str. 136.

⁽²²⁾ V. Mošin, *Uvod*, cit., str. 17.

Što se tiče Radojčićeva priklanjanja 15. stoljeću, treba reći da je i on bio pod dojmom “mlađih” jezičnih značajki kao i Jagić kada kaže, između ostaloga, da “zbog mešavine čakavštine sa štokavštinom mislim da je iz XV. v.”²³ Nije jasno zašto je baš taj argument izabrao, jer u srednjem vijeku u književnim tekstovima nije bilo takva isprepletanja čakavštine i štokavštine kao što je vidimo u Kaletićevu prijepisu i u hrvatskih renesansnih pisaca na čakavskom jugoistoku. No, i noviji radovi hrvatskih povjesničara priklanjaju se datiranju u 15. stoljeće podupirući ih svojim novim analizama.²⁴ M. Ančić²⁵ u vrlo zanimljivoj i na arhivskoj građi utemeljenoj raspravi postavio je ipak presmionu hipotezu o sastavljaču hrvatske redakcije *Ljetopisa* koji potječe “s ovu stranu gore k moru” (Dalmacije) vidjevši ga u liku “magistra Nikole iz Krajine” iz prve polovine 15. st.²⁶

2.2. Načelno govoreći, jezik Kaletićeva prijepisa može se odrediti kao *jugoistočna čakavština*,²⁷ koju već u 16. stoljeću i u Kaletićevu tekstu

⁽²³⁾ N. Radojčić, *Legenda o smrti hrvatskoga kralja Dimitrija Zvonimira*, “Glas Srpske kraljevske akademije”, 171, II razred (1936), str. 57.

⁽²⁴⁾ Npr. Goldstein se poziva na “mlade” riječi koje su izdvojili Jagić i Črnčić pa zaključuje: “Vrijeme nastanka HR je vjerojatno 15. stoljeće”, I. Goldstein, *Kako, kada i zašto je nastala legenda o nasilnoj smrti kralja Zvonimira? (Prinos proučavanju mehanizma nastajanja legendi u hrvatskom srednjovjekovnom društvu)*, “Radovi Instituta za hrvatsku povijest”, 17 (1984), str. 44.

⁽²⁵⁾ V.: M. Ančić, *Ljetopis kraljeva Hrvatske i Dalmacije (Vrijeme nastanka i autorstvo Hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina)*, “Zgodovinski časopis”, 44 (1990), str. 521-546.

⁽²⁶⁾ Iako je Ančićeva atribucija neprihvatljiva, njegov prilog uvjerljivo ocrtava vjerojatan prototip sastavljača toga teksta, koji proizlazi iz analize povijesnoga konteksta i svjetonazora nenametljivo ucijepljenoga u tekst. Osobito treba naglasiti pitanja koja u tom radu Ančić postavlja u vezi s glagoljaškom naobrazbom. Sastavljač kronike, ako i nije bio svećenik kao što to nije bio ni Nikola iz Krajine, imao je nedvojbeno dodir s glagoljaštvom, što proizlazi iz uporabe crkvenoslavizama u tekstu kao što su *čislo* (V), *dvanadeste* (III), *rabota* (XXII). Ova potonja riječ sinonimna je potvrđenim riječima *hlapstvo* (VI) i *hlapščina* (VI) (usp. prsl. *cholpъ ‘sluga’). I *lubva* (starije, usp. crsl. osnovu iz kosih padeža *lubъv-*) i *lubav* (mlađe) susreću se u Kaletićevu prijepisu (*I tako s ljubvom puka i pravdom velikom kraljeva XXV; sa svakim s mirom i z ljubavlju živiše* IV). [U ovom prilogu uz potvrde iz Kaletićeva prijepisa donosimo broj poglavlja prema Mošinovu izdanju iz 1950., s tim da palatale *lj* i *nj* pišemo grafemima *l* i *n*.]

⁽²⁷⁾ Samo na temelju ikavskoga refleksa fonema *jat* isto je ustvrdila u svojem doktorskom radu A. Newman (*Die Chronik des Popen von Duklja – kroatische Fassung:*

karakterizira, primjerice, 1. ikavski refleks jata, uz sporadične ekavizme (*lipi* IX, *misto* XII, *vrime* XX, *svitu* XXII; ali *cesar* III, *onde* II, *sede* VI); 2. potvrđenost priloga/veznika *gdi* umjesto *kadi/kade* u sjevernijoj čakavštini (... u *onoj crikvi svete Gospoje*, ***gdi*** otac ležase X); 3. metateza suglasnika vs- > sv- (*svaki* II, *svi* IX); 4. oblik Ijd. ž. r. s nastavkom *-om* imeničke deklinacije (*silom* XXII, *dobrotom* XXII); 5. oblik Ljd. m. ili s. roda pretežito s nastavkom *-u* (na *negovu mistu* IV); 6. miješanje funkcije A i L, odnosno uporabe akuzativnih i lokativnih oblika (*po nemilostive Gote* IX [A umjesto L], *I osta na misto negovo* XII [A umjesto L]; *poslaše u Dukli* IX [L umjesto A]). No, navedene jezične značajke još ništa ne govore o eventualnom starijem jezičnom sloju teksta, nego više o “mlađim” jezičnim značajkama koje su specifične za čakavski jugoistok za razliku od jezično konzervativnijega sjevernijega dijela čakavskoga areala.

2.3. Na južnočakavskom prostoru u 16. stoljeću nastavak u Ljd. m. i s. r. *-i* (< *-ě / -i*) treba smatrati starijom morfološkom značajkom (*Kraljući cesar u gradi* I). Za razliku od ondašnjega sjevernoga čakavskoekavskoga područja, gdje postoje nastavačni alomorfi *-e / -i*, na čakavskom jugu počeo je u prvoj polovini 16. st. prevladavati nastavak *-u*, koji i u Kaletićevu prijepisu dominira (npr. u *čudnom i velikom gradu Solinu* II; *I osta na negovu mistu* IV).²⁸ U tekstovima renesan-

Untersuchung zu Schrift und Sprache. Doktorska disertacija. Sveučilište u Manheimu 1986, str. 99). Ta je doktorska disertacija jedina monografija o jeziku toga teksta jer je u njoj autorica filološki opisala ortografiju i jezičnostrukturne (samo fonološke i morfološke) značajke Kaletićeva prijepisa. U usporedbi jezičnih podataka iz Kaletićeva prijepisa s podacima iz nekih ondašnjih čakavskih tekstova (do tada filološki opisanim) uočila je i kao starinske istakla samo neke morfološke jezične značajke. No, taj rad sadržava i niz neprihvatljivih interpretacija kao što je, ilustracije radi istaknimo samo neke, isticanje sastavljenoga i rastavljenoga pisanja riječi u naglasnoj cjelini kao argumenta da je predložak iz srednjega vijeka (*ibid.*, str. 82-83), tvrdnja o ikavizmu teksta kao pokazatelju starijega jezičnog stanja (*ibid.*, str. 97-99, 171), identifikacija čakavizma u latiničkoj grafiji Kaletićeva prijepisa (*ibid.*, str. 114), pa i tumačenje o “izravnom usmenom prenošenju” teksta na temelju “razgovornojezičnih obilježja” (*ibid.*, str. 171). Zahvaljujem I. Mužiću na kopiji dotične doktorske disertacije.

⁽²⁸⁾ Potvrda Ljd. *gradi* jedina je potvrda te imenice s tim nastavkom, i to u prvoj rečenici teksta (nasuprot trima potvrdama Ljd. *gradu* u drugim dijelovima teksta). Primjerice, u Marulićevoj *Juditi* ta imenica uvijek ima nastavak *-u* (*gradu*) u Ljd. ne računajući zamjenu padeža (A umjesto L u *grad*). Imenica *misto* triput je potvrđena

snih južnočakavskih pisaca 16. stoljeća nastavak *-i* rijetko je potvrđen (npr. M. Marulić rjeđe ga rabi nego P. Zoranić, a P. Hektorović vrlo rijetko, i to u rimi²⁹). Nastavak *-e* umjesto *-i* u Nmn. nekih imenica m. roda sa sufiksima *-(j)anin* treba smatrati starijom jezičnom značajkom i znakom starijega predloška, osobito zato što je u Kaletićevu prijepisu potvrđen i noviji nastavak *-i* (*I tako osmi dan **krstjane** i rečeni **pogane** oružase se [...] II; sve ča bihu vazeli **pogani**, rasuše i požgaše [...] II*). Taj se stariji nastavak sporadično javlja i u tekstovima hrvatskih književnika 16. stoljeća u imenica sa sufiksima *-(j)anin*, *-telj* i *-ar* (npr. Marulić: *grajane*, Lucić: *dvorane*, Budinić: *roditelje*, Karnarutić: *janjičare*³⁰). Nastavak *-e* u Nmn., odnosno dočetno *-ove* iz stare u-sklonidbe, ima imenica *sin* (*ki bihu **sinove** kraļa Svihovlada I*), što je u 16. stoljeću bio morfološki arhaizam (tu potvrdu treba odvojeno tretirati od proširenja infiksa *-ov-* iz u-deklinacije i na neke jednosložne imenice glavne deklinacije). U 16. stoljeću arhaičan je i nastavak *-eh* u Lmn. u imenica tipa *poganin*, što podupiru i nalazi oblika u tekstu s novijim nastavkom *-ih* (*koji po **poganeh** bihu rasuti i požgani IX, ki po **poganih** bi razrušen IX*), koji su morfološki usklađeni s glavnom sklonidbom muškoga roda.³¹

Do 16. stoljeća u DL ž. r. pridjeva nastavak *-oj* iz deklinacije određenih pridjeva istisnuo je iz uporabe *-i* iz deklinacije neodređenih pridjeva. No, u Kaletićevu prijepisu nalazimo tragove starih odnosa u deklinaciji pridjeva i nastavak *-i* (*D da se najde način k voļi i misli **kraļevi** IX, L od kih osam dan ne govoriše negoli o strani **crikveni** IX*). Među zamjeničkim oblicima potvrđena je dvostrukost *negovi / negovoj* (Ljd. *I tako stvoreno bi i ispuñeno na glavi **negovi** proklectvo XXIII : D oni k misli **negovoj** da bi dali pomoć IX*), što dovoljno svjedoči o tom da su oblici s nastavkom *-i* bili arhaični u 16. st. Pridjev-

u Ljd. s nastavkom *-u* i dvaput s nastavkom *-i*. U Marulićevoj *Juditi* ta je imenica potvrđena dvaput s nastavkom *-i* i *-u*; stariji oblik *misti* stoji u rimi (x *čisti*), a noviji oblik *mistu* upotrijebljen je umjesto akuzativa (L umjesto A: *došad na mistu tom*).

⁽²⁹⁾ V.: A. Kapetanović, *Čakavski hrvatski književni jezik*, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, 2. 16. stoljeće. Ur. Ante Bičanić (glavni urednik), Radoslav Katičić, Josip Lisac. Croatica, društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti, Zagreb 2011, str. 97.

⁽³⁰⁾ V.: *ibid.*, str. 94.

⁽³¹⁾ Imeničke nastavke u Ljd., Nmn. i Lmn. istakla je kao starinske u svojem radu i A. Newman (*Die Chronik des Popen von Duklja...*, cit.).

ski i zamjenički oblici s nastavkom *-i* bili su arhaični i u tekstovima čakavskih pisaca 16. stoljeća jer se u njima rijetko iskorištavaju u stilističke i rimotvorne svrhe, a u štokavskim tekstovima taj je morfološki arhaizam još rjeđi (npr. u pjesništvu M. Držića). U Kaletićevu prijepisu nalazimo noviji zamjenički oblik *ñih* koji se rabi umjesto posvojne zamjenice *ñihov* (*i oni da odluče voļu ñih* XXVII). U Amn. jedanput je potvrđen stariji oblik *ñe* ‘njih’ (< n- + je < n- + ję), koji je potvrđen i na *Bašćanskoj ploči* s početka 12. stoljeća, a u Kaletićevu prijepisu u jednoj rečenici: *I skupi kralj vojske svrhu istri[ja]nske zemlje i u Bosnu gorñu, i pojde na ñe* XV). I u uporabi pleonastičkoga *si* na jednom mjestu u tekstu (*jeda si kroz niki grih, koji tada u krstjaneh pribivaše* II) proviruje srednjovjekovna baština.

Ovdje treba posebno apostrofirati potvrdu staroga pridjevskoga sufiksa *-ø* (< *-jǫ) (*I od tadi se zove oni kami kuda bihu pribigli “Radosaļ kami” dosada* XXII) jer se takvi pridjevi gube od 13. do 14. stoljeća,³² kad su počeli prevladavati pridjevi na *-ov/-ev* i *-in*. Ta potvrda (pored novijih oblika *Stroilov* III, *očevo* XXIII) uz stari oblik imenice *kami* (< *kamy*) nije upotrijebljen kao rijedak poetizam u pjesništvu hrvatskih renesansnih pisaca, pa je to ostatak starijega jezičnoga sloja teksta. Pridjev *Radosaļ* upućuje na to da je hrvatska redakcija *Ljetopisa* mogla nastati prije 15. stoljeća. U takvim tvrdnjama treba biti oprezan jer je taj sufiks rijetko potvrđen i u tekstovima s konca 15. i početka 16. stoljeća, ali i te rijetke i po tvorbi ograničene potvrde upućuju na starije (čakavske/crkvenoslavenske) predloške (na primjer, u čakavskom *Lekcionaru Bernardina Splićanina* [23a] i u njegovu štokavskom prijepisu u *Lajpciškom lekcionaru* [50b] te u *Prvom tiskanom dubrovačkom molitveniku* [11b] nalazimo samo *Jakobaļ*; u Bernardinovu lekcionaru i u nekim drugim ondašnjim čakavskim tekstovima – ili u tekstovima čiji su predlošci čakavski – češće je potvrđen pridjev *Gospodiñ* nego *Gospodinov*). S obzirom na to da su u *Povaljskoj listini* s čakavskoga jugoistoka iz sredine 13. stoljeća izvedenice s ovim pridjevskim sufiksom još najbrojnija skupina,³³ što nije slučaj s hrvat-

⁽³²⁾ D. Malić piše da je u 13. i 14. st. taj sufiks uglavnom mrtav, usp.: D. Malić, *Povaljska listina kao jezični spomenik*. (Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, 17). Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1988, str. 137. V. tamo cit. stariju literaturu koja tako datira tu promjenu.

⁽³³⁾ *Ibid.*, str. 136.

skom redakcijom *Ljetopisa*, otpada mogućnost da se njezin nastanak datira u 13. stoljeće.

Dosadašnji istraživači uočili su već brojne potvrde glagolskih aoristnih oblika u dvojini uz brojeve *dva* i *oba* (npr. *skupista* II, *pojdo-sta* II, *bista* II, *sritosta se* II, *rodista se* XIII, *ostasta* XIV, *pripravista* XX³⁴), a to su nedvojbeno arhaizmi u Kaletićevu prijepisu i jezični ostatci iz starijih predložaka jer su dualni glagolski oblici iščezli u Kaletićevo vrijeme u jugoistočnom čakavskom arealu. U svojim tekstovima nisu ih upotrebljavali hrvatski renesansni pisci 16. stoljeća. Na prvi pogled ta značajka ukazuje na jezik 15. stoljeća, premda u pravilnoj uporabi tih oblika u Kaletićevu prijepisu treba vidjeti ipak znak jezičnoga sloja koji bi bio stariji i od 15. stoljeća s obzirom na to da su se u čakavštini već u drugoj polovini 15. stoljeća takvi oblici upotrebljavali nepravilno, a u Kaletićevu prijepisu hrvatske redakcije to nije slučaj. I u uporabi sklonjivih oblika u dvojini i množini probija stariji jezični sloj, primjerice, u opreci *meju svimi* (XXVII, Imn.) : *meju ni-ma* (XIV, Idv.).

Među starinske i u tekstovima iz sredine 16. stoljeća rijetke glagolske oblike treba svrstati i glagolske priloge sadašnje i prošle s dočetnim *-e* (*noseće se* II, *hajuće* II, *pribivše* IX), uz novije s dočetnim *-i* (*noseći se* XXIII, *paleći* II, *izvidivši* II). Uporaba tih oblika ne ukazuje na veliku starinu jer to nisu deklinabilni participi (glagolski pridjevi) u atributnoj službi, što bi bila "starija" jezična značajka, nego su nedeklinabilni glagolski prilozi u predikatnoj službi.

Izostavljanje glagolskoga pridjeva radnoga od glagola *biti* u oblicima kondicionala "starija" je jezična značajka (npr. u *Žićima sv. otaca*³⁵), a u Kaletićevu prijepisu nalazimo potvrdu: *i tolika progoñenja čiñahu, koliko bi mnogo govoriti* (IX). Rijetke potvrde tomu mogu se iznimno naći i u nekim renesansnim tekstovima, npr. u poznatoj pjesmi Hanibala Lucića *Jur nijedna na svit vila (grihota bi da se stara / ova lipost uzorita; boļe bi zaisto da tajim dokli se*³⁶).

⁽³⁴⁾ O izjednačenju 2. i 3. dv. po nastavku *-ta* već u staroslavenskom, v. J. Hamm, *Staroslavenska gramatika*. Školska knjiga, Zagreb 1958, str. 159.

⁽³⁵⁾ V.: D. Malić, *Žića svetih otaca: hrvatska srednjovjekovna proza*. Matica hrvatska - Institut za hrvatski jezik, Zagreb 1997, str. 562.

⁽³⁶⁾ V.: A. Kapetanović, *Čakavski hrvatski književni jezik*, cit., str. 104.

Do sada smo naveli desetak jezičnih pojedinosti koje zasigurno upućuju na predložak koji je nastao u 15. stoljeću, a samo neke jezične značajke upućuju na nešto veću starinu. Unatoč tomu, iznesene “starije” jezične značajke ne dopuštaju hipotetsko razlikovanje dviju hrvatskih redakcija *Ljetopisa* (s kraja 13. ili poč. 14. st. i iz ranoga 15. st.), kako ih je zamislila A. Newman.³⁷ Moguće je jedino zaključiti na temelju nekih potvrđenih jezičnostrukturnih značajki da je hrvatska redakcija *Ljetopisa* mogla nastati i koje desetljeće prije 15. stoljeća (pridjevski sufiks *-*jb* > - $\emptyset$, pravilna uporaba glagolskih dualnih oblika).

Mlađi jezični sloj Kaletićeva prijepisa, odnosno doprinos pripisivača iz 16. stoljeća, prepoznatljiv je na prvi pogled po štokavizmima jer srednjovjekovni čakavski tekstovi nisu dolazili pod štokavski utjecaj. Među tim štokavizmima osobito treba izdvojiti prijelaz -*l* > -*o*, što potvrđuju obilno glagolski pridjevi (npr. *skupio* II, *rekao* II, *ostao* II, uz starije oblike *obujal* II, *razdilil* II), a ta je jezična značajka potvrđena u gotovo svih čakavskih pisaca 16. stoljeća. Prepoznatljivi su u tekstu i štokavizmi *zašto* II, *što* XIII, *upiti* XXVII (pored *zač* IX, *ča* II, *vapiti* XXII). Metateza suglasnika *vs-* > *sv-* nije karakteristična samo za štokavštinu nego i za južnu čakavštinu 16. stoljeća i s obzirom na to riječ je o “novijoj” jezičnoj značajki. Nigdje u Kaletićevu prijepisu nije potvrđeno staro slogotvorno /*l*/, koje je dalo /*u*/ (*puk* II).

2.4. Osim “starijih” jezičnostrukturnih značajki, treba se osvrnuti i na leksik Kaletićeva prijepisa jer su se dosadašnji istraživači, koji su na temelju jezičnih podataka htjeli odrediti starost hrvatske redakcije, uglavnom pozivali na potvrđene mlađe leksičke značajke. Ovdje ćemo se manje-više osvrnuti na riječi koje su već bile u optjecaju u dosadašnjim radovima jer zaslužuju opširnije tumačenje.

Jagić nije povezivao riječ *skupščina* s bliskoznačnicom *shod* (‘sastanak; skup ljudi, zbor’). Zanimljivo je da je *shod* tripud potvrđena riječ u različitim dijelovima teksta, dvaput u IX. poglavlju i jedanput u dijelu u kojem se pripovijeda o Zvonimiru, koji ne sadržava osnovna latinska verzija (*budući svi skupljeni, i biše veće jazikov, i s nîmi biše dobri kraļ Svetoga nauka i počeše sa shodom* [...] IX; *počamše od mista [i] grada ki po poganih bi razrušen, ki se zove Dalma, gdi sa*

⁽³⁷⁾ A. Newman, *Die Chronik des Popen von Duklja*..., cit., str. 40-41, 170-171.

shodom biše, deri do mista, ko se zove Valdemin IX; I tako dobri i sveti kralj Zvonimir prijamše listove od pape i cesara, zapovidi po sve kraljevstvo svoje, da bude *skupščina*, i sa *shodom* u petih crikvah u Kosovi da svaki bude do dan dvadeset i pet XXVII). Riječ *skupščina* ukazuje više na doprinos prepisivača jer je potvrđena u pisanim vreli-ma od 15. st.,³⁸ a riječ *shod*, koju ne poznaju novovjekovni hrvatski pisci,³⁹ na stariji jezični sloj svojstven sastavljaču koji je u jedinstvenu cjelinu oblikovao tekst hrvatske redakcije *Ljetopisa* ili je svojstven njegovim pisanim predlošcima. U potvrdi riječi *harač* Jagić je vidio dokaz jezične pomlađenosti teksta, ali nije ju povezoao kao Črnčić s riječju starijega postanja *dohodak* (lat. *tributum*). Riječ *harač* samo je jedanput u tekstu potvrđena (V), a riječ *dohodak* triput (IV, V, IX), što ukazuje na obilježnost turcizma i stariji jezični sloj u kojem je postojala samo riječ *dohodak*. Prepisivače su na uporabu leksema *harač* (od druge polovine 15. st.) mogli potaknuti stilistički razlozi (izbjegavanje ponavljanja) jer se u istoj rečenici javlja i *dohodak* (*i u miru staše, dajući jim Bladin dohodak, kako cesar biše učinio, i takmiše se stati pod harač* V). Drukčija se interpretacija nameće kada je riječ o mlađoj iz njemačkoga (preko mađarskoga⁴⁰) posuđenoj riječi *herceg*. Koliko danas poznajemo stara vrela, može se reći da se ta riječ u pisanim izvorima počinje potvrđivati na prijelazu iz XIV. u XV. stoljeće.⁴¹ U tekstu se uz tu riječ, u eksplikacijske svrhe, pojavljuju tri kontaktna sinonima koji su do XIV. stoljeća bile dobro poznate riječi: *knez*, *vojvoda* (oba su dio praslavenskoga naslijeđa) i *duž* (talijanizam potvrđen barem od 13. st.⁴²). S obzirom na potvrde iz drugih pisanih vrela s južnoslavenskoga prostora nije razborito pretpostaviti da je ta riječ *herceg* mogla biti svojstvena pretpostavljenim starijim pisanim predlošcima s kojima je raspolagao oblikovatelj hrvatske redakcije *Ljetopisa*. Aktivacija kontaktnih sinonima (*a s duži aliti s hercezi* IX, *i taj pisaše i držaše razlog od ovac nikoga kneza ali hercega na Ugrih XXIII, I čuvše žena onogaj hercega smrt muža svoga, pojde kralju u-*

⁽³⁸⁾ V.: AR, s.v. *skupščina*.

⁽³⁹⁾ V.: *ibid.*, s.v. *shod*.

⁽⁴⁰⁾ V.: L. Hadrovics, *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Böhlau, Köln - Wien 1985, str. 263.

⁽⁴¹⁾ V.: AR, s.v. *herceg*.

⁽⁴²⁾ V.: *ibid.*, s.v. *dužd*.

garskomu i s plačem povidu hercega, vojvode hégova, a muža svoga, smrt XXIII) ukazuje da riječ *herceg* ima status neologizma, a taj status nije mogla imati u Kaletićevo vrijeme (do tada je bila u pisanim vrelima već bogato potvrđena). Stoga, na potvrde riječi *herceg* ne treba gledati kao na doprinos mlađih prepisivača, nego sastavljača (oblikovatelja) hrvatske redakcije – status neologizma ta je riječ mogla imati koncem XIV. stoljeća (nekoliko godina prije prvih pisanih potvrda). Možda se ovakvom interpretacijom unosi zraka svjetla kroz još uvijek nedovoljno odškrinute dveri pitanja o vremenu oblikovanja teksta hrvatske redakcije *Ljetopisa*.

3. Zaključak

Jezičnog jedinoga tekstnoga svjedoka hrvatske redakcije *Ljetopisa popa Dukljanina* ne omogućuje nam da otkrijemo tekstne “šavove” teksta jer se na temelju jezične analize Kaletićeva prijepisa ne može utvrditi da je jedan dio teksta jezično stariji od drugoga (jezični elementi koje vidimo kao “starije” i “mlađe” značajke raspršeni su u različitim dijelovima teksta). No, analiza je pokazala da u Kaletićevu prijepisu postoje jezični podatci koji upućuju na tragove starijega jezičnoga sloja teksta, koji bi mogao biti koje desetljeće stariji od 15. stoljeća. Nijedan jezični podatak, koliko danas možemo znati, nije specifičan za 12. ili 13. st. Većina “novijih” jezičnih oblika u Kaletićevu se prijepisu potvrđuje uz “starije”, što ukazuje na to da ti “stariji” imaju u 16. stoljeću status arhaizama. S obzirom na to da je riječ o prijepisu srednjovjekovnoga teksta, a ne o ranonovovjekovnom renesansnom tekstu u kojem se arhaizmi rabe kao stilemi, može se reći da je Kaletićev prijepis, koliko god bio pri prepisivanju jezično osuvremenjen, sačuvao tanki “stariji” jezični sloj. Konsekventna uporaba rezultata novijih jezičnih promjena (npr. *vs-* > *sv-*, slogovorno *l* > *u*) nedvojbeno potvrđuje da je ruka prepisivača iz 16. stoljeća redigirala čitav tekst, ali tako da nisu uklonjeni svi jezični tragovi starijega predloška. Sinonimne riječi u tekstu raslojavaju se također po pripadnosti starijem i mlađem jezičnom sloju. Uporaba riječi *herceg* ukazuje na to da ta riječ ima u tekstu status neologizma, a taj status mogla je imati koncem 14. stoljeća, što bi uz neke jezičnostrukturne značajke ukazivalo na vrijeme oblikovanja hrvatske redakcije *Ljetopisa*. Omjer potvrda riječi *dohodak* i *harač* ukazuje na jezično arhaičniji tekst koji je nastao u vrije-

me dok se “s ovu stranu gore k moru”, na obzoru balkanskoga zaleđa, počeo nazirati osmanlijski polumjesec.

LITERATURA I VRELA

- Ančić, Mladen, *Ljetopis kraljeva Hrvatske i Dalmacije (Vrijeme nastanka i autorstvo Hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina)*. – Zgodovinski časopis 44 (1990): 521-546.
- AR = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-XXIII. JAZU, Zagreb 1880-1976.
- Črnčić, Ivan, *Popa Dukljanina letopis po latinsku i toga nekoliko i još nešto po hrvatsku, po prepisu popa Jerolima Kaletića*. Tiskom Primorske tiskare, Kraljevica 1874.
- Dubrovački dominikanski lekcionar*. Knjižnica dubrovačkoga dominikanskoga samostana, rkp. br. 39.
- Fališevac, Dunja, *Hrvatska srednjovjekovna proza: književnopovijesne i poetičke osobine*. Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1980.
- Goldstein, Ivo, *Kako, kada i zašto je nastala legenda o nasilnoj smrti kralja Zvonimira? (Prinos proučavanju mehanizma nastajanja legendi u hrvatskom srednjovjekovnom društvu)*. – Radovi Instituta za hrvatsku povijest 17 (1984): 35-52.
- Gunjača, Stipe, *Kako i gdje je svršio hrvatski kralj Dimitrije Zvonimir s dodatkom o grobu kralja Zvonimira na Kapitulju kod Knina*. (Rad JAZU, 288). HAZU, Zagreb 1952, str. 205-324.
- Hadrovics, László, *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Böhlau, Köln - Wien 1985.
- Hamm, Josip, *Staroslavenska gramatika*. Školska knjiga, Zagreb 1958.
- Hrvatska enciklopedija*, sv. 4. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2004.
- Hrvatska književnost srednjega vijeka*. Priredio Vjekoslav Štefanić i suradnici B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić. (Pet stoljeća hrvatske književnosti, 1). Zora - Matica hrvatska, Zagreb 1969.
- Hrvatska redakcija Ljetopisa popa Dukljanina*. Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. 7019.
- Jagić, Vatroslav, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*. Prir. S. Ježić. (Djela Vatroslava Jagića, IV). Zagreb 1953 (1. izd.: 1867.), str. 297-364.

- Jelić, Luka, *Duvanjski sabor*. – Vjesnik hrvatskog arheološkog društva 10 (1908-1909) 1: 135-145.
- Jovanović, Neven, *Rukopisi Regvm Delmatię atqve Croatię gesta*. – Colloquia Maruliana 18 (2009): 5-24.
- Kapetanović, Amir, *Čakavski hrvatski književni jezik*, u: *Povijest hrvatskoga jezika, 2. 16. stoljeće*. Ur. Ante Bičanić (glavni urednik), Radoslav Katičić, Josip Lisac. Croatica, društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti, Zagreb 2011, str. 77-123.
- Lajpciški lekcionar* = Joseph Schütz, *Das handschriftliche Missale illyricum cyrillicum Lipsiense*, Erster Band. *Philologisch-Linguistische Monographie*; Zweiter Band. *Phototechnische Reproduktion des Kodex*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1963.
- Lekcionar Bernardina Spličanina*. [Pretisak iz 1495.] Uredio i predgovor napisao J. Bratulić. Književni krug, Split 1991.
- Ljetopis popa Dukljanina*. Latinski tekst sa hrvatskim prijevodom i “Hrvatska kronika” priredio, napisao uvod i komentar dr. V. Mošin, hrvatski prijevod latinske redakcije S. Mencinger, V. Štefanić. Matica hrvatska, Zagreb 1950.
- Malić, Dragica, *Povaljska listina kao jezični spomenik*. (Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, 17). Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1988.
- Malić, Dragica, *Žića svetih otaca: hrvatska srednjovjekovna proza*. Matica hrvatska - Institut za hrvatski jezik, Zagreb 1997.
- Mandić, Dominik, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*. Hrvatski povijesni institut, Rim 1963.
- Marulić, Marko, *Judita*. (Sabrana djela Marka Marulića, I). Književni krug, Split 1988.
- Mošin, Vladimir, *Uvod*, u: *Ljetopis popa Dukljanina*. Latinski tekst sa hrvatskim prijevodom i “Hrvatska kronika” priredio, napisao uvod i komentar dr. V. Mošin, hrvatski prijevod latinske redakcije S. Mencinger, V. Štefanić. Matica hrvatska, Zagreb 1950, str. 11-36.
- Mužić, Ivan, *Hrvatska kronika u Ljetopisu popa Dukljanina*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split 2011.
- Newman, Anny, *Die Chronik des Popen von Duklja – kroatische Fassung: Untersuchung zu Schrift und Sprache*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Manheimu 1986.

- Novak, Viktor, *Notae paleographicae*, u: *Supetarski kartular*. Uredio V. Novak. Lingvistička analiza P. Skok. (Djela JAZU, 43). JAZU, Zagreb 1952, str. 119-141.
- Prvi tiskani dubrovački molitvenik*. Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. Inc. VI.
- Rački, Franjo, *Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srpsku poviest srednjeg vijeka*. – Književnik 1 (1864) 2: 36-77.
- Radojčić, Nikola, *Legenda o smrti hrvatskoga kralja Dimitrija Zvonimira*. – Glas Srpske kraljevske akademije 171, II razred 88 (1936): 1-85.
- Šišić, Ferdo, *Letopis popa Dukljanina*. Srpska kraljevska akademija, Beograd - Zagreb 1928.
- Štefanić, Vjatoslav, *Hrvatska pismenost i književnost srednjeg vijeka*, u: *Hrvatska književnost srednjega vijeka*. Priredio V. Štefanić i suradnici B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić. (Pet stoljeća hrvatske književnosti, 1). Zora - Matica hrvatska, Zagreb 1969, str. 3-62.
- Zelić-Bučan, Benedikta, *Jezik i pismo Hrvata*. Matica hrvatska, Split 1997.

SUMMARY

This article discusses the 'old' and 'new' linguistic features of Kaletić's transcription (1546) of the Croatian redaction of the *Chronicle of the Priest of Duklja*, a medieval narrative work on the early history of the 12th century Southern Slavs. The manuscript (or transcription) of the Croatian redaction was found near Makarska by the Croatian patrician Dmine Papalić in the early 16th century. Kaletić's transcription (and Marulić's Latin translation) of the Croatian redaction was made thanks to this discovery. We do not know when the Croatian redaction of the *Chronicle of the Priest of Duklja* was made. Considering that Kaletić's transcription is the only surviving textual witness of the Croatian redaction in the Croatian language, many researchers have tried to date the text on the basis of its linguistic features. The aim of this study is to describe the features of Kaletić's transcription, which show a linguistic layer belonging to a period before the 16th century. Even if 'older' linguistic characteristics meet with 'newer' ones, no part of Kaletić's transcription can be considered either 'older' or 'newer', since the 'old' and 'new' linguistic characteristics are scattered throughout the whole text. Anyway, the confirmation of certain linguistic archaisms indicate that the Croatian redaction could have been made before the 15th century.

